

ΤΑΞΗ: Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1821-1930)

*ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ*

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση, τη λέξη ΣΩΣΤΟ, αν η πρόταση είναι σωστή, ή ΛΑΘΟΣ, αν η πρόταση είναι λανθασμένη.

1. Με τη συνθήκη του Νεϊγύ (Νοέμβριος 1919) μετακινήθηκαν για πρώτη φορά πρόσφυγες από τη Βουλγαρία προς την Ελλάδα.
2. Η “Πατριαρχική Επιτροπή” μερίμνησε για την εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Θράκη.
3. Στους Χίους πρόσφυγες παραχωρήθηκε την Καποδιστριακή περίοδο ο δεξιός τομέας της σχεδιαζόμενης πόλης του Πειραιά, για να κτίσουν εκεί τα σπίτια τους.
4. Το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας (30 Οκτωβρίου 1930) ρύθμιζε το ζήτημα των Ελλήνων Ορθοδόξων της Κωνσταντινούπολης.
5. Στην τρίτη φάση της αντιδικίας αυτοχθόνων- ετεροχθόνων το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στο θέμα της απομάκρυνσης από δημόσιες θέσεις όλων αυτών που είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα μετά την Επανάσταση, περιορίζοντας τις θέσεις απασχόλησης για τους αγωνιστές και τις οικογένειές τους.

Μονάδες 5

ΘΕΜΑ Α2

Να σημειώσετε την ένδειξη Χ στο κατάλληλο κελί του παρακάτω πίνακα, σύμφωνα με την υπόδειξη της πρώτης σειράς του πίνακα αυτού.

ΕΤΟΣ ¹ ΠΕΡΙΟΧΗ	1912 (από)	1914	1916	1919	1919-1921
1. Αϊδίνιο					
2. Ανατολική Θράκη					
3. Ανατολική Μακεδονία					
4. Βόρειος Ήπειρος					
5. Βουλγαρία					
6. Δυτική Μικρασία					
7. Δωδεκάνησα					
8. Εσωτερικό Μικρασίας					
9. Νοτιοδυτική Μικρασία					
10. Ρουμανία					
11. Ρωσία					

Μονάδες 5

ΘΕΜΑ Α3

Να παρουσιάσετε τα προσφυγικά ρεύματα Ελλήνων κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα από: 1. Βουλγαρία (6 μονάδες), 2. Ρωσία (4 μονάδες), 3. Ρουμανία (2 μονάδες).

Μονάδες 12

ΘΕΜΑ Β1

¹ Πρόκειται για το έτος που έφυγαν από τις περιοχές που αναφέρονται στην πρώτη στήλη.

Τι γνωρίζετε για τους θεσμούς της Μικτής Επιτροπής του 1914 και του 1923;

Μονάδες 8

ΘΕΜΑ Β2

1. α) Γιατί οι ιστορικές πηγές είναι πολύ περιορισμένες για το θέμα των προσφυγικών μετακινήσεων κατά το 19ο αιώνα;

β) Να αναφερθείτε στην ίδρυση του προσφυγικού συνοικισμού "Νέα Πέλλα" και στη μετέπειτα συνεισφορά των κατοίκων του σε αλυτρωτικά κινήματα κατά το β' μισό του 19ου αιώνα.

Μονάδες 12

ΘΕΜΑ Β3

Να αναφερθείτε στο ρόλο που διαδραμάτισαν τα Ψαρά ως τόπος υποδοχής προσφύγων κατά την επαναστατική περίοδο.

Μονάδες 8

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω κείμενο και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις:

α) Να αναφερθείτε στην υποδοχή της Σύμβασης της Λοζάνης από τους πρόσφυγες και ποιους εξυτηρητούσε η υπογραφή της.

Μονάδες 12

β) Πώς φθάσαμε στη Συμφωνία της Αγκυρας και ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της;

Μονάδες 8

γ) Ποιες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην ελληνική εξωτερική πολιτική;

Μονάδες 5

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ...

Υπενθυμίσατε, κύριε πρόεδρε, την συνομιλίαν μας εν Λωζάνης. Τους λόγους μου τούτους έρχομαι να προσθέσω εις τους λόγους, τους νοπούους είπατε ενώπιον την μεγάλης εθνικής συνελεύσεως, όταν αναφέρατε ότι εν τω προσώπω μου κάθε φοράν που δεν επρόκειτο να υπερασπίσω τα συμφέροντα της χώρας μας, εύρετε ένα αντιπρόσωπον, όστις μακράν από του να σας παρεμβάλλη εκ συστήματος εμπόδια, σας παρείχεν, εν πνεύματι συναισθήσεως της λεπτής σας θέσεως, την ταπεινήν του, το αναγνωρίζω, υποστήριξιν. Σας ώφειλον μίαν απάντησιν, την οποίαν έδωσα ήδη ευρισκόμενος εν τη χώρα μου, αλλά την απάντησιν αυτή σας την εχρεωστούσα επίσης στην ιδίαν υμών χωράν και είμαι ευτυχής διότι μου παρέχεται την στιγμήν αυτήν η ευκαιρία να εκπληρώσω το ευχάριστον τούτο χρέος.

Βεβαιωθήτε, κύριε πρόεδρε, ότι δεν παρεξέκλινα ουτε προς στιγμήν της μεγάλης γραμμής, την οποίαν σεις ο ίδιος εχαράξατε και ηκολουθήσατε, και την οποίαν υπεμνήσατε τόσον ευγλώττως. Οφείλω να σας είπω μετά παρησίας, κύριε πρόεδρε, ότι, ακολουθών την γραμμήν αυτήν, μεγάλως εστηρίχθην εις το πρόσωπον της υμετέρας εξοχότητος, την οποίαν εγνώρισα, υπολήπτομαι και εκτιμώ πολύ ως ένα ακαταπόνητον υπέρμαχον της χώρας σας, αλλά ταυτοχρόνως και ως ένα πολιτικόν, όστις εγνώριζε να υπερπηδά τα εμπόδια. Αντικρουζόμενα από χαμηλά, τα εμπόδια αυτά φράσσουν τον ορίζοντα και εμποδίζουν την θέαν, αλλά δι' εκείνον όστις αντικρύζει από σκοπιάς υψηλοτέρας τον ορίζοντα, ο οποίος απλούται ελεύθερος εμπρός εις τα μάτια του τα εμπόδια αυτά εξαφανίζονται τελείως. Εγνώριζα ότι θα προσεκρούαμεν εις τας ιδίας δυσχέρειας, ότι θα αντιμετωπίζαμεν μίαν επίμονον αντίδρασιν, ότι αμφοτέροι θα κατηγορούμεθα ως επιλήσμονες του παρελθόντος, αλλά ταυτοχρόνως είχα την ακλόνητον πεποίθησιν ότι δεν ειργαζόμεν μόνος, ότι η υμετέρα εξοχότης ηγρύπνει από το άλλο μέρος των συνόρων. Είχα την ακλόνητον πεποίθησιν ότι εκοπίαζα και ηγωνιζόμεν σκληρώς, αλλ' ότι εν τη χώρα ταύτη είχα εν τω προσώπω υμών ένα γενναίον συνεργάτην. Ησθανόμην ότι με κάθε ημέραν που παρήρχετο προσηγγίζαμεν περισσότερον, ότι τα εμπόδια υπεχώρουν. Και ότι θα ήρχετο η ημέρα καθ' ήν βήμα προς βήμα θα εφθάναμεν εις το σημείον να ίσταται ο εις απέναντι του άλλου.

Και ιδού ότι η στιγμή αυτή ήλθε, κύριε πρόεδρε.

(...)

Τίποτε δεν χωρίζει πλέον τας δυο χώρας. Πλείονα του ενός δεδομένα μας συνδέουν: Η γειτονία του Αιγαίου, το οποίον μακράν από του να χωρίζη τας δύο χώρας μας, αποτελεί μέσον διαρκούς επαφής αναμεταξύ των, μία μακρά εξοικείωσις των δύο λαών, οι οποίοι έζησαν επί αιώνας ο εις παρά το πλευρόν του άλλου και εδιδάχθησαν τοιουτοτρόπως να εννοή ο εις τον άλλον, ν' αλληλοεκτιμώνται και ν' αλληλοσυμπληρούνται, και τέλος, το σπουδαίον γεγονός ότι αμφοτέροι κατήργησαν την μοναρχίαν, υιοθετήσαντες την δημοκρατίαν.

Εκφράζων προς υμάς την ζωηράν ευγνωμοσύνην μου διά την τόσον εγκάρδιον και επιβλητικήν υποδοχήν, η οποία μου επεφυλάσσετο από της στιγμής της αποβιβάσεώς μου και η οποία αντανακλά εις ολόκληρον το ελληνικό έθνος, είμαι ευτυχής εκφράζων εδώ τον θαυμασμόν μας διά την θαυμαστήν προσπάθειαν την οποίαν μετά τόσης επιτυχίας ανέπτυξεν το τουρκικόν έθνος διά την στερέωσιν του νέου καθεστώτος της τουρκικής δημοκρατίας, τόσον στερεώς ηδραιωμένης.

Είμαι όλως ιδιαιτέρως ευτυχής χαιρετίζων ενταύθα την αυτού εξοχότητα τον Τεφήκ Ρουσδή βέην, υπουργόν των Εξωτερικών, όστις κατά τα μακρά έτη της επιμόνου εργασίας, την οποίαν ανέπτυξε παρά το πλευρόν σας, εχάραξε με χέρι αριστοτεχνικόν το πρόγραμμα της προσεγγίσεως των δύο χωρών μας, απομακρύνων όλα τα εμπόδια τα οποία ηγείροντο καθημερινώς ενώπιον αυτού.

Εγείρω το κύπελλον εις υγείαν του προέδρου της τουρκικής δημοκρατίας, εις υγείαν της κυρίας Ισμέτ πασά και της κυρίας Τεφήκ Ρουσδή βέη, ως επίσης και εις υγείαν της υμετέρας εξοχότητος και του Τεφήκ Ρουσδή βέη. Εγείρω το κύπελλον υπέρ της ευτυχίας του τουρκικού έθνους και της ελληνοτουρκικής φιλίας».

ΒΑΣ. ΗΛΙΑΔΗΣ (απεσταλμένος στην Άγκυρα)

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ, Τετάρτη 29 Οκτωβρίου 1930

(Απόσπασμα από τον λόγο του Ελευθερίου Βενιζέλου στο γεύμα που παρέθεσε προς τιμήν του στην Άγκυρα ο Τούρκος πρωθυπουργός Ισμέτ Ινονού την προηγούμενη της υπογραφής του ελληνοτουρκικού συμφώνου φιλίας), συλλογή Ε.Λ.Ι.Α.

ΘΕΜΑ Δ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα, να αναφερθείτε στο οξύ προσφυγικό πρόβλημα που

δημιουργήθηκε στην Ελλάδα, εξετάζοντας ιδιαίτερα τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα.

Μονάδες 25

Τα κινήματα του 1833 και του 1841

Το πρώτο πολιτικό κίνημα των Κρητών μετά την Επανάσταση του 1821 πραγματοποιήθηκε ήδη το Σεπτέμβριο του 1833, όταν μερικές χιλιάδες χριστιανοί συγκεντρώθηκαν άοπλοι στο χωριό Μουρνιές, κοντά στα Χανιά, προκειμένου να διαμαρτυρηθούν για τα φορολογικά μέτρα και τις άλλες αυθαιρεσίες του Μουσταφά πασά. Οι παρευρισκόμενοι συνέταξαν στις 20 Σεπτεμβρίου μια αναφορά προς τις Μεγάλες Δυνάμεις όπου διεκτραγωδούσαν την κατάσταση τους, ενώ παράλληλα επιδίωξαν με αποφασιστικότητα να διαφυλάξουν τον ειρηνικό χαρακτήρα της εκδήλωσης, εμποδίζοντας -χαρακτηριστικά- τη συμμετοχή οπλοφόρων Σφακιανών. Εν τούτοις η αντίδραση της Διοίκησης υπήρξε άμεση. Το ιππικό διέλυσε βίαια τη συγκέντρωση και στη συνέχεια 41 από τους πρωτοτατήσαντες στο κίνημα αλλά και αρκετοί άλλοι Χριστιανοί σε όλο το νησί, συνελήφθησαν και απαγχονίσθηκαν, χάριν παραδειγματισμού.

[...]

Με αφορμή τη σοβαρότατη αυτή κρίση του Ανατολικού Ζητήματος, αναπτειρώθηκαν οι ελπίδες των Ελλήνων για μια προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων, κατεύθυνση προς την οποία κινήθηκε και η προσωποπαγής τότε Κυβέρνηση του Όθωνα, με υπουργό Εξωτερικών τον Κωνσταντίνο Ζωγράφο και στη συνέχεια τον Ανδρόνικο Πάικο. Μέσα σε αυτό το κλίμα, αρκετοί Κρήτες, κυρίως μεταξύ εκείνων που βρίσκονταν εγκατεστημένοι στην Ελλάδα, θεωρώντας ότι η ευκαιρία ήταν κατάλληλη για να τεθεί εκ νέου το Κρητικό ζήτημα, αποφάσισαν να μεταβούν στην Κρήτη και να υποδαυλίσουν μια εξέγερση. Έτσι, στα τέλη του 1840 και τις αρχές του 1841, οι αυτοεξόριστοι οπλαρχηγοί Βασίλης Χάλης, Γιώργης και Αναγνώστης Τσουδερός, Ιάκωβος Κουμής, Μανώλης Δεικτάκης, Μανώλης Πατελλάρος και Αριστείδης Χαιρέτης, αποβιβάστηκαν στο νησί μαζί με μερικές εκατοντάδες Κρήτες και Έλληνες εθελοντές - ανάμεσα τους και ένας 24χρονος δικηγόρος από τη Λακωνία, ονόματι Αλέξανδρος Κουμουνδούρος.

Με αλληπάλληλα υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις, η Κρητική Επιτροπή ζητούσε την ένωση της νήσου με την Ελλάδα ή, εναλλακτικά, την παραχώρηση καθεστώτος εσωτερικής αυτονομίας. Ελπίζοντας στην παρέμβαση των Δυνάμεων, ειδικότερα της Γαλλίας, που

αρχικά φάνηκε να κρατά μια ευμενή στάση και σε κάποια φάση, της Μεγάλης Βρετανίας, για την οποία υπήρχαν φήμες ότι ενδιαφερόταν να θέσει τη νήσο υπό την «προστασία της», οι Κρήτες προχώρησαν σε εξέγερση, που ξέσπασε το Φεβρουάριο του 1841, έμεινε γνωστή ως ο «καιρός του Χαιρέτη» -λόγω του Αριστεΐδη Χαιρέτη που διετέλεσε πρόεδρος της επαναστατικής επιτροπής- και διήρκεσε έξι μήνες περίπου, στη διάρκεια των οποίων έγιναν ορισμένες φονικές συγκρούσεις, κυρίως στη δυτική Κρήτη, χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα. Ήδη οι αυταπάτες για τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων διαλύονταν ραγδαία, ενώ η νέα Ελληνική κυβέρνηση, υπό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο (Ιούνιος - Αύγουστος 1841), αν και για λόγους δημοτικότητας απέφευγε να καταδικάσει ευθέως το κίνημα, ήταν φανερό ότι δεν είχε την πρόθεση αλλά ούτε και τη δυνατότητα να το υποστηρίξει αποφασιστικά. Στα τέλη του καλοκαιριού, οι περισσότεροι εθελοντές είχαν επιστρέψει στην Ελλάδα, κυρίως επιβιβαζόμενοι σε βρετανικά και γαλλικά πλοία, που είχαν καταπλεύσει στα Κρητικά ύδατα.

Έκτοτε ακολούθησε μια σχετικά μακροπερίοδος ηρεμίας, η οποία είναι αξιοπρόσεκτο ότι δεν διαταράχθηκε ούτε κατά τη διάρκεια της μεγάλης κρίσης του Ανατολικού Ζητήματος, που ξέσπασε την δεκαετία του 1850 και αποκορυφώθηκε με τον Κριμαϊκό πόλεμο.

Η Επανάσταση του 1866

[...]

Ο γενικός πρόξενος της Ελλάδας στα Χανιά Νικόλαος Σακόπουλος περιέγραφε ως εξής το πνεύμα που επικρατούσε στην Κρήτη, σε μια εμπιστευτική αναφορά του, που απηύθυνε στον Σπυρίδωνα Βαλαωρίτη, τότε υπουργό Εξωτερικών, στις 9 Απριλίου 1866:

«Γνωσταί εισίν εις την Υμετέρα Εξοχότητα αι ιδέαι και τα αισθήματα των Κρητών. Ο διακαέστερος αυτών πόθος, ως πολλάκις απέδειξαν, είναι να ενωθώσι μετά της Ελλάδος και προς πραγματοποίησιν αυτού έτοιμοι είναι ανά πάσαν στιγμήν να θυσιάσωσι τα πάντα και αν συνεχέστερον δεν εκδηλούσι τα αισθήματα των δια σπουδαίων πράξεων, τούτο αποδοτέον εις το ότι αναχαιτίζονται υπό περιεσκεμμένων τινών ανδρών εν Ελλάδι [...]. Τινές λοιπόν εκ των επισημότερων Κρητών και των εξασκούντων επιρροήν εν ταις επαρχίαις συνεννοηθέντες συνήλθον κρυφίως επί το αυτό δια να συσκεφθώσι, άλλοι μεν φρονούσι ότι πρέπει δια μιας να σηκωθή ο λαός εις τα όπλα και να ζητήση απροκαλύπτως την μετά της Ελλάδος ένωσιν της Κρήτης απευθύνων υπομνήματα εις τας

δυνάμεις. Άλλοι δε θεωρούντες τούτο ακατόρθωτον ήδη, να ζητήσωσι να κηρυχθή η νήσος ηγεμονία υποτελής υπό την διοίκησιν ηγεμόνος Χριστιανού, φρονούντες ότι τούτο έσεται εν μέγα βήμα προς την εντελή απελευθέρωσι [...]. Εν περιπτώσει δε καθ' ην ίδωσιν ότι δεν συμφέρει ούτε το εν ούτε το άλλο να ενεργήσωσι, ας περιορισθώσιν εις το να ζητήσωσι την απαλλαγήν των από τους επιβληθέντος νέους φόρους και την ανάκλησιν του Γ. Διοικητού. Δεν λείπουσι δε και οι ρίπτοντες την ιδέαν εν αμηχανία [...] να ζητηθή η προστασία καμμιάς των δυτικών δυνάμεων και ιδίως της Αγγλίας. Η τελευταία όμως ιδέα ευτυχώς ούτε σπουδαία είναι ούτε οπαδούς ευρίσκει».

Είναι αξιοσημείωτο να επισημάνομε εδώ, ότι από τα διαζευκτικά σενάρια που περιέχονται στη διεισδυτική αυτή αναφορά του Σακόπουλου, τελικώς όλα επρόκειτο να επιχειρηθούν στον έναν ή τον άλλο βαθμό, κατά τη διάρκεια των επομένων τριών ετών.

[...]

Ακολούθησε η πλέον επιμονη και αιματηρή από όλες τις Επαναστάσεις της Κρήτης του 19ου αιώνα. Διήρκεσε περίπου τρία χρόνια και στο διάστημα αυτό δόθηκαν αρκετές αιματηρές μάχες.

Λίγο πριν από τα τέλη Ιουλίου του 1866, ύστερα από προσπάθειες του Μάρκου Ρενιέρη, του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου και άλλων επιφανών Ελλήνων, ιδρύθηκε στην Αθήνα 23μελής στην αρχή επιτροπή και κατόπιν 7 μελής [...], η οποία υπό την ονομασία «Κεντρική υπέρ των Κρητών Επιτροπή» ανέλαβε το δύσκολο έργο της συλλογής χρημάτων με εράνου για ενίσχυση του Κρητικού αγώνα, μέσα' στα πλαίσια της Μεγάλης Ιδέας, που ασπάζονταν όλα τα μέλη της και ιδιαίτερα ο Ρενιέρης, σπουδαίος νομομαθής και αργότερα διοικητής της Εθνικής Τράπεζας.

Ανάλογες επιτροπές σχηματίσθηκαν και σε άλλες ελληνικές πόλεις, και στις 3 Αυγούστου ιδρύθηκε στη Σύρο η γνωστή ως «Ειδική επί των Αποστολών Επιτροπή», που σε στενή συνεργασία πάντα με την Κεντρική Επιτροπή της Αθήνας, εκτός από τους εράνους, ανέλαβε το τεράστιο έργο της αποστολής των εφοδίων στην Κρήτη, εκτός από τους εράνους, ανέλαβε το τεράστιο έργο της αποστολής των εφοδίων στην Κρήτη. Χάρη μάλιστα στον κυριότερο εκπρόσωπό της Μίνω Μπογιατζόγλου [...], η Επιτροπή της Σύρου από κοινού με την ελληνική ατμοπλοΐα συνέτεινε στο να διατηρηθεί και να τονωθεί επανειλημμένα η επανάσταση.

[...]

[...] Ουσιαστικότερη ακόμη βοήθεια πρόσφεραν τα διάφορα κοιμιτάτα που ιδρύθηκαν στην Ευρώπη και στην Αμερική, με σκοπό τη διεξαγωγή εράνων για ενίσχυση του αγώνα και περίθαλψη των γυναικοπαίδων. Τέτοιο ήταν το κοιμιτάτου του Λονδίνου, που συστήθηκε υπό την προεδρία του αρχιεπισκόπου Λονδίνου το Νοέμβριο του 1866, και σε στενή συνεργασία με την «Αγγλοελληνική Επιτροπή», που ιδρύθηκε στην Αθήνα με πρόεδρο τον παλαίμαχο (90 χρόνων) στρατηγό R. Church, ανέλαβε την περίθαλψη 4,600 προσφύγων της Κρήτης. Ανάλογη ήταν και η δράση των φιλελληνικών κοιμιτάτων της Γαλλίας αλλά και της Ελβετίας [...].

Σημαντικές ήταν και οι χρηματικές συνεισφορές από τη Ρωσία, όπου διοργανώθηκαν θεατρικές παραστάσεις και άλλες εκδηλώσεις για την ενίσχυση του Κρητικού αγώνα. Ιδιαίτερη τέλος κίνηση εκδηλώθηκε και στην Αμερική, ιδίως στη Νέα Υόρκη και στη Βοστώνη, χάρις στο θερμό φιλέλληνα Samuel Howe, που όχι μόνο πρωτοστάτησε στην ίδρυση φιλοκρητικών κοιμιτάτων στην Αμερική, αλλά έφθασε και ο ίδιος στην Ελλάδα το Μάιο του 1867 με χρήματα για την ανακούφιση των προσφύγων. Φροντίδα ιδιαίτερη του Howe, που πήγε και στην Κρήτη, ήταν η αποστολή τροφίμων στο νησί για να μην αναγκάζονται τα γυναικόπαιδα από έλλειψη αναγκών να το εγκαταλείπουν. Υπό την προεδρία του ιδρύθηκε και ελληνοαμερικανική επιτροπή στην Αθήνα, σκοπός της οποίας ήταν όχι μόνο να συνεισφέρει στην περίθαλψη των γυναικοπαίδων, αλλά και να συνεργήσει στην τόνωση του φιλελληνικού φρονήματος στην Αμερική υπέρ του Κρητικού αγώνα.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΓ

Απαντήσεις Επαναληπτικό 19 ος και 20ος 2021

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Λάθος
4. Σωστό

5. Λάθος

ΘΕΜΑ Α2

ΕΤΟΣ ²	1912	1914	1916	1919	1919-1921
ΠΕΡΙΟΧΗ	(από)				
i. Αϊδίνιο				Χ	
ii. Ανατολική Θράκη		√			
iii. Ανατολική Μακεδονία			√		
iv. Βόρειος Ήπειρος		√			
v. Βουλγαρία				√	
vi. Δυτική Μικρασία		√			
vii. Δωδεκάνησα	√				
viii. Εσωτερικό Μικρασίας				√	
ix. Νοτιοδυτική Μικρασία				√	
x. Ρουμανία				√	
xi. Ρωσία					√

ΘΕΜΑ Α3

1. Ο αριθμός των προσφύγων, οι οποίοι κατέφυγαν στην Ελλάδα κατά το 19ο αιώνα, δεν ήταν πολύ μεγάλος. Αντίθετα, τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα τα κύματα των προσφύγων που έφθαναν στην Ελλάδα ήταν συχνότερα και πολυαριθμότερα.

Οι πρώτοι Έλληνες που πέρασαν μαζικά τα σύνορα τον 20ό αιώνα ήταν κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας, περιοχής της Βουλγαρίας με σημαντικό ελληνικό πληθυσμό. Η αναγκαστική μετανάστευση στην Ελλάδα το 1906 ήταν συνέπεια των βιαιοπραγιών των Βουλγάρων, εξαιτίας του ανταγωνισμού Ελλάδας-Βουλγαρίας για επικράτηση στην υπό οθωμανική κυριαρχία Μακεδονία (Μακεδονικός Αγώνας).

² Πρόκειται για το έτος που έφυγαν από τις περιοχές που αναφέρονται στην πρώτη στήλη.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου τον Αύγουστο του 1913, με την οποία τερματίζονταν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, Έλληνες από τη Βουλγαρία, καθώς και από τη Δυτική Θράκη και το τμήμα της Ανατολικής Μακεδονίας, που είχαν κατακυρωθεί στη Βουλγαρία, καθώς και από περιοχές που είχαν παραχωρηθεί στη Σερβία, έφθασαν στην Ελλάδα.

Το Νοέμβριο του 1919 υπογράφηκε η συνθήκη του Νεϊγύ, που προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη ήταν συνημμένο το «Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας». Με βάση αυτό, αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες (περίπου 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της συνθήκης).

2.Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου τον Αύγουστο του 1913 έφθασε και το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα από τη Ρωσία. Έλληνες της περιοχής του Καυκάσου, με την αναγγελία της προσάρτησης της εύφορης Μακεδονίας, άρχισαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα, με την ελπίδα ότι θα τους παραχωρούσαν γη. Κάποιοι απ' αυτούς κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στην Κεντρική Μακεδονία. Το μεταναστευτικό ρεύμα αναχαιτίστηκε με επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης.

Την περίοδο 1919-1921, λόγω της Ρωσικής Επανάστασης και της κατάληψης ρωσικών επαρχιών από τους Τούρκους, μεγάλο μέρος των Ελλήνων της Ρωσίας κατέφυγε στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και από εκεί διαπεραιώθηκε στην Ελλάδα. Τους Έλληνες ακολούθησαν Αρμένιοι και Ρώσοι.

3.Το 1906, Έλληνες κάτοικοι της Ρουμανίας απελάθηκαν, λόγω της έξαρσης που γνώριζε τότε το Κουτσοβλαχικό ζήτημα, το οποίο επηρέαζε τις σχέσεις Ελλάδας-Ρουμανίας.

Έλληνες πρόσφυγες ήλθαν επίσης από τη Ρουμανία (το 1919 από περιοχές που αποτέλεσαν πεδίο πολεμικών συγκρούσεων).

ΘΕΜΑ Β1

Κατά τη διάρκεια του πρώτου διωγμού των Ελλήνων, το 1914, το Οικουμενικό Πατριαρχείο κήρυξε την Ορθόδοξη Εκκλησία σε διωγμό και ανέστειλε τη λειτουργία των εκκλησιών και των σχολείων. Η Ελλάδα αντέδρασε και ανέλαβε διπλωματικές ενέργειες, προκειμένου να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για εθελούσια ανταλλαγή Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων της Ελλάδας. Ιδρύθηκε τον Ιούνιο μία *Μικτή Επιτροπή* που θα ρύθμιζε τα σχετικά με την ανταλλαγή,

όμως αυτή δεν λειτούργησε, λόγω της εισόδου της Τουρκίας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1914.

Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων. Οι ανταλλάξιμοι, σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής θα διευκολύνονταν στη μετακίνηση τους από τη Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής. **Μετά την μικρασιατική καταστροφή, περίπου 200.000 Έλληνες παρέμειναν στην Καππαδοκία και γενικότερα στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία. Αυτοί μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα το 1924 και το 1925 με τη φροντίδα της Μικτής Επιτροπής.**

ΘΕΜΑ Β2

α) Για τις προσφυγικές μετακινήσεις κατά το 19ο αιώνα οι ιστορικές πηγές είναι πολύ περιορισμένες, γιατί οι ιστοριογράφοι και οι περιηγητές της εποχής ασχολήθηκαν κυρίως με τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα του Αγώνα. Η σημασία τους όμως ήταν πολύπλευρη για την ιστορία του τόπου: διαμόρφωσαν το δημογραφικό χάρτη της ανεξάρτητης Ελλάδας και συνετέλεσαν στη γνωριμία και την πνευματική αλληλεπίδραση των Ελλήνων μεταξύ τους. Έτσι, η διαδικασία συγκέντρωσης και συγχώνευσης των ελληνικών πληθυσμών, σε αντίθεση με το γεωγραφικό κατακερματισμό τους στα χρόνια της τουρκοκρατίας, βοήθησε στη συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους.

β) Προσπάθειες για να ιδρυσούν δικό τους συνοικισμό στα χρόνια του Όθωνα κατέβαλαν και οι Μακεδόνες πρόσφυγες. Από την Ελευσίνα, όπου βρίσκονταν, ζήτησαν και πέτυχαν να ιδρυσούν συνοικισμό στη Στερεά Ελλάδα, στην περιοχή της Αταλάντης. Ο συνοικισμός τους πήρε το όνομα «Νέα Πέλλα» και εκεί εγκαταστάθηκαν αρχικά 70 οικογένειες.

Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1877-1878) αναθέρμανε το όνειρο της ανάκτησης της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Η Ελλάδα επιχείρησε να ενισχύσει την υπεράσπιση των ελληνικών δικαιών με την υπόθαλψη επαναστατικών κινήσεων στις επαρχίες αυτές. Τον Ιανουάριο του 1878 ιδρύθηκε στην Αθήνα η Μακεδόνικη Επιτροπή, με σκοπό την οργάνωση επανάστασης στη Μακεδονία. Πάλι οι Μακεδόνες πρόσφυγες της Νέας Πέλλας, και άλλοι της Εύβοιας, ανταποκρίθηκαν στις προσπάθειες της Επιτροπής να

συγκεντρώσει στρατιωτική δύναμη. Η επανάσταση ξέσπασε στον Όλυμπο, στα Πιέρια και στη Χαλκιδική και έληξε με ανακωχή μεταξύ των Ελλήνων επαναστατών και των Τούρκων. Πολλοί επαναστάτες πέρασαν για ασφάλεια στην ελεύθερη Ελλάδα. Λίγο αργότερα, μερικοί απ' αυτούς επέστρεψαν στις περιοχές τους.

ΘΕΜΑ Β3

Μετά τις βιαιοπραγίες των Τούρκων στην Κωνσταντινούπολη, ακολούθησε η καταστροφή της πόλης των Κυδωνιών από τουρκικά στρατεύματα στις αρχές Ιουνίου του 1821, που οδήγησε τους έντρομους κατοίκους της σε άτακτη φυγή στα Ψαρά, ενώ πλήθος φυγάδων από τα λεηλατημένα χωριά γύρω από τις Κυδωνιές κατέφυγε στη Λέσβο.

Στα Ψαρά και τη Σάμο κατέφυγαν επίσης και οι διωκόμενοι από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, επιχειρώντας να γλιτώσουν από τις διώξεις και τις επιθέσεις των ατάκτων.

Μετά την καταστροφή της Χίου, την άνοιξη του 1822, και τη μαζική μεταφορά των κατοίκων της στα Ψαρά, ανέκυψε πρόβλημα από το πλήθος των προσφύγων που κατέκλυσε το νησί. Οι Ψαριανοί έδειξαν και πάλι φροντίδα, παραχωρώντας στους Χίους πρόχειρα καταλύματα. Το αδιαχώρητο που δημιουργήθηκε αντιμετωπίστηκε, όπως και παλαιότερα, με τη μεταφορά μεγάλου αριθμού Χίων στις Κυκλάδες και την Πελοπόννησο. Γενικά, η διάθεση των Κυκλαδιτών απέναντι τους ήταν φιλική και οι Χίοι προσαρμόστηκαν εύκολα.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Η Ελλάδα του 1923-1928 ήταν μια Ελλάδα ηττημένη, οικονομικά προβληματική, συνοριακά επίφοβη και διπλωματικά σχεδόν απομονωμένη. Η ελληνοτουρκική συνεννόηση του 1930 υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα των διεθνών σχέσεων κατά την περίοδο μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων. Με αυτόν τον τρόπο, τέθηκαν οι βάσεις της ελληνοτουρκικής προσέγγισης, που εγκαινίασε ο Ελευθέριος Βενιζέλος μετά τον εκλογικό του θρίαμβο, τον Αύγουστο του 1928.

Ο Κρητικός πολιτικός είχε αντιληφθεί πως η ευόδωση των σχεδίων του θα ήταν αδύνατη, εάν πρωτίστως δεν διευθετούσε τις εκκρεμότητες που σχετίζονταν με την Ανταλλαγή Πληθυσμών και ειδικότερα, το πρόβλημα των περιουσιών των προσφύγων. Σχετικές πληροφορίες παρουσιάζονται

και στην πρωτογενή πηγή, που είναι δημοσίευμα της εφημερίδας το «ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ» και του απεσταλμένου της, Βασιλείου Ηλιάδη, ακολούθου του Ελευθέριου Βενιζέλου και της υπόλοιπης ελληνικής αποστολής παρουσιάζοντας στο ελληνικό κοινό όλα όσα συνέβησαν στο προσκήνιο μιας ιστορικότατης συμφωνίας. Η πηγή αποτελεί απόσπασμα της ομιλίας του Ελευθέριου Βενιζέλου στο επίσημο γεύμα υποδοχής της ελληνικής αποστολής. Ύστερα από την πρόποση του τούρκου πρωθυπουργού, Ισμέτ Ινονού, ο Ελευθέριος Βενιζέλος παίρνει τον λόγο και με εγκωμιαστικό τόνο, απευθύνεται στον ομόλογό του («εγνώρισα, υπολήπτομαι και εκτιμώ πολύ ως ένα ακαταπόνητον υπέρμαχον της χώρας σας, αλλά ταυτοχρόνως και ως ένα πολιτικόν, όστις εγνώριζε να υπερπηδά τα εμπόδια»). Μέσα στις πρώτες του φράσεις φροντίζει να αναφερθεί στην μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας υπογραφείσα Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 («Υπενθυμίσατε, κύριε πρόεδρε, την συνομιλίαν μας εν Λωζάννης»).

α) Το πρώτο διάστημα μετά την μικρασιατική καταστροφή του 1922, οι περισσότεροι πρόσφυγες ανέχονταν τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, θεωρώντας προσωρινή την παραμονή τους στην Ελλάδα. Πίστευαν ότι δεν θα αργήσει η μέρα της επιστροφής. Η αίσθηση αυτής της προσωρινότητας καθυστέρουσε, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, την κοινωνική και οικονομική τους ένταξη και την ταύτισή τους με το γηγενή πληθυσμό.

Όμως, στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης. Έξι μήνες πριν, στις 30 Ιανουαρίου 1923, είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Προβλεπόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας.

Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Ελλάδα αντέδρασαν έντονα. Μάλιστα, όπως αναφέρει και ο ίδιος ο Βενιζέλος, δυσκολίες αντιμετώπισαν και οι δύο πλευρές στην αποδοχή αυτής της συμφωνίας από τους λαούς τους («Εγνώριζα ότι θα προσεκρούαμεν εις τας ίδιας δυσχέρειας, ότι θα αντιμετώπιζαμεν μίαν επίμονον αντίδρασιν «).

Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας οι πρόσφυγες συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της. Η πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την

άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει.

Εξάλλου η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. Άλλωστε, το μεταξύ των ηγετών θετικό κλίμα, λόγω προφανώς κοινών επιδιώξεων, αντανακλάται στα λόγια του Βενιζέλου, όταν αναφέρεται στην εμπιστοσύνη και τον σεβασμό του Ινονού Πασά στο πρόσωπό του («την ταπεινήν του, το αναγνωρίζω, υποστήριξιν»), αλλά και τη δική του σταθερότητα στο επίπονο έργο της ελληνοτουρκικής συνεννόησης («ακλόνητον πεποίθησιν ότι εκοπίαζα και ηγωνιζόμην σκληρώς»). Σύμφωνα, άλλωστε, με τις βλέψεις των ηγετών ήταν και η Κοινωνία των Εθνών.

Οι πρόσφυγες, βέβαια, έμειναν με την πικρία ότι το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους. Μετά την υπογραφή της Σύμβασης της Λοζάνης, οι πρόσφυγες άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι το όνειρο της επιστροφής δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί. Κατηγορούσαν το ελληνικό κράτος ότι με την υπογραφή της Σύμβασης ανταλλαγής της Λοζάνης και του ελληνοτουρκικού Συμφώνου του 1930 παραβίασε βασικά δικαιώματά τους, ότι αποζημιώθηκαν μόνο κατά ένα μέρος για την περιουσία που εγκατέλειψαν στις πατρίδες τους ότι, τέλος, η ανταλλάξιμη περιουσία δεν περιήλθε πάντοτε σε αυτούς. Πράγματι, παρά την ύπαρξη νόμων (ήδη πριν από το 1922) που απαγόρευαν τη μεταβίβαση της μουσουλμανικής ακίνητης ιδιοκτησίας, η έλλειψη κτηματολογίου, η ανυπαρξία, σε πολλές περιπτώσεις, τίτλων ιδιοκτησίας και η δυσκολία στην οριοθέτηση ή την περίφραξή της, συνέβαλαν στο να περιέλθουν τέτοιες εκτάσεις σε ντόπιους. Αλλά και το ίδιο το κράτος κάποιες φορές παραχώρησε ανταλλάξιμη περιουσία σε γηγενείς ακτήμονες ή σε ευαγή ιδρύματα.

β) Μετά την υπογραφή της Σύμβασης ανταλλαγής πληθυσμών και της Συνθήκης ειρήνης της Λοζάνης, οι σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία δοκιμάζονταν κατά διαστήματα από εντάσεις. Ύστερα από διαπραγματεύσεις, τον Ιούνιο του 1925 υπογράφηκε η Σύμβαση της Άγκυρας και το Δεκέμβριο του 1926 η Συμφωνία των Αθηνών. Αυτές ρύθμιζαν τα επίμαχα θέματα, όμως δεν εφαρμόστηκαν ποτέ. Τον Αύγουστο του 1928 το κόμμα των Φιλελευθέρων κέρδισε τις εκλογές και σχεδόν αμέσως η νέα κυβέρνηση ξεκίνησε διαπραγματεύσεις που κράτησαν δύο χρόνια. Ο Ελ. Βενιζέλος επιθυμούσε τη διευθέτηση των

οικονομικών διαφορών και την αναγνώριση του εδαφικού καθεστώτος μεταξύ των δύο χωρών. Όμως, σε κάθε προσπάθεια προσέγγισης με την Τουρκία, εμπόδιο στεκόταν η έντονα αρνητική στάση των προσφύγων.

Στις 10 Ιουνίου 1930 υπογράφηκε η *Συμφωνία της Αγκυρας* που αποτελούσε το οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των δύο χωρών. Τα κυριότερα σημεία του ήταν ότι ρύθμιζε το ζήτημα των Ελλήνων ορθοδόξων της Κωνσταντινούπολης και των μουσουλμάνων της Θράκης, καθώς και των «φυγάδων». Ορίζει ότι οι ανταλλάξιμες μουσουλμανικές περιουσίες στην Ελλάδα και οι ελληνικές στην Τουρκία περιέρχονταν στην κυριότητα του Ελληνικού και Τουρκικού Δημοσίου, αντίστοιχα. Τέλος, προέβλεπε αμοιβαία απόσβεση των οικονομικών υποχρεώσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Στις 29 Οκτωβρίου 1930, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, γίνεται δεκτός με μια εγκάρδια και επιβλητική υποδοχή και υπογράφει με τον πρωθυπουργό της Τουρκίας Ισμέτ Ινονού στην Αγκυρα, παρουσία του Κεμάλ Μουσταφά Ατατούρκ, την ολοκλήρωση της συμφωνίας. Χαρακτηριστικά, όπως πληροφορούμαστε από το παράθεμα, αναφέρει ότι τίποτα δεν χωρίζει πλέον τις δύο χώρες, αντιθέτως μάλιστα, τα συνεκτικά τους στοιχεία είναι πολλά. Η γειτονία στο Αιγαίο Πέλαγος, η αλληλοεκτίμηση, η κατάργηση της μοναρχίας και η εγκαθίδρυση δημοκρατίας.

Η συμφωνία ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου του ίδιου έτους με το Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας, το Πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών και τη Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας. Με την τελευταία αυτή σύμβαση δόθηκε η δυνατότητα στους υπηκόους του καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται (με κάποιους περιορισμούς) στο έδαφος του άλλου κράτους.

Με την κίνηση αυτή ο Βενιζέλος, λίγα χρόνια μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, θέλησε εμπράκτως να επιλύσει κάθε διαφωνία με την Τουρκία, γιατί θεωρούσε πως μόνο μέσα από μια τέτοια κίνηση θα μπορούσε η χώρα να γυρίσει σελίδα.

γ) Η Μικρασιατική καταστροφή επηρέασε σημαντικά την πορεία του ελληνικού έθνους στη σύγχρονη εποχή. Ορισμένοι την παραλλήλισαν με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ενώ άλλοι θεώρησαν το 1922 ως αφετηρία της νέας Ελλάδας. Το προσφυγικό ζήτημα, ως συνέπεια της Μικρασιατικής καταστροφής, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους.

Οι προσπάθειες του Βενιζέλου να οικοδομήσει ένα εθνικό κράτος με αστικά χαρακτηριστικά έκανε επιβεβλημένο η εξωτερική του πολιτική να κινηθεί προς την κατεύθυνση της ελληνοτουρκικής φιλίας.

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών εξέλιπε η κυριότερη πηγή προστριβών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Οι καλές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών διατηρήθηκαν τρεις τουλάχιστον δεκαετίες.

Οι μεταγενέστερες εξελίξεις έδειξαν ότι οι προσδοκίες από τη λύση που δόθηκε σε κάποια ζητήματα με τις ελληνοτουρκικές συμφωνίες του 1930 διαψεύστηκαν. Βέβαια, για ένα μεγάλο διάστημα δεν σημειώθηκαν τριβές μεταξύ των δύο κρατών και δεν αμφισβητήθηκαν τα μεταξύ τους σύνορα. Αυτό ήταν και η βασική επιδίωξη του Έλληνα πρωθυπουργού.

ΘΕΜΑ Δ1

Η μεγάλη Εθνική Επανάσταση του 1821 εξαπλώθηκε γρήγορα και στην Κρήτη, παρά το γεγονός ότι οι τοπικές συνθήκες ήταν εξαιρετικά δυσμενείς για την οργάνωση επαναστατικού κινήματος. Η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα ήταν ένα όνειρο που έμελλε, όμως, να πραγματοποιηθεί πολλά χρόνια αργότερα, μετά από αρκετούς επαναστατικούς αγώνες. Στις δευτερογενείς πηγές από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους παρέχονται πρόσθετα στοιχεία για το πρώτο πολιτικό κίνημα των Κρητών μετά την επανάσταση του 1821, την επανάσταση του 1841 αλλά και την μεγάλη κρητική επανάσταση του 1866-1869, η οποία δημιούργησε ένα μεγάλο κύμα συμπαράστασης στην Ελλάδα και τον κόσμο.

Μετά την επανάσταση του 1821, οι νέες καταπιέσεις ανάγκασαν τους Κρήτες να προβούν σε έντονη άοπλη διαμαρτυρία στο χωριό Μουρνιές των Χανίων, προκειμένου να διαμαρτυρηθούν για τα φορολογικά μέτρα και τις άλλες αυθαιρεσίες του Μουσταφά Πασά, τον Σεπτέμβριο 1833. Άοπλοι χριστιανοί από όλες τις επαρχίες της Κρήτης διαδήλωσαν την πικρία και την αγανάκτησή τους και υπέγραψαν αναφορά προς τις Μεγάλες Δυνάμεις στις 20 Σεπτεμβρίου, διεκτραγωδώντας την κατάσταση τους και επικαλούμενοι την προστασία τους. Παρόλο που εμπόδισαν τη συμμετοχή οπλοφόρων Σφακιανών, για να διαφυλάξουν τον ειρηνικό χαρακτήρα της κινητοποίησης, η αντίδραση της αιγυπτιακής διοίκησης υπήρξε άμεση και σκληρή. Συνελήφθησαν 41 πρωταίτιοι και απαγχονίστηκαν για παραδειγματισμό.

Η μεγάλη κρίση του Ανατολικού Ζητήματος κατά τα έτη 1839-1841, επηρέασε, όπως ήταν φυσικό, και τα κρητικά πράγματα. Οι νέες αυτές εξελίξεις έδωσαν την ευκαιρία στους εξόριστους Κρήτες οπλαρχηγούς, μεταξύ άλλων και στον Αριστείδη Χαιρέτη, μαζί με μερικές εκαντοτάδες Έλληνες και Κρήτες εθελοντές, να επιστρέψουν στην Κρήτη και να οργανώσουν νέα επανάσταση, υπολογίζοντας να επαναφέρουν στο τραπέζι της διεθνούς διπλωματίας το Κρητικό Ζήτημα. Μαζί τους κατέβηκε στην Κρήτη και ο νεαρός τότε Έλληνας πολιτευτής Αλέξανδρος Κουμουνδούρος. Ο βασιλιάς Όθωνας και η τότε ελληνική κυβέρνηση ενθάρρυναν την επανάσταση, που την τοποθετούσαν μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της μεγαλοϊδεατικής πολιτικής της εποχής.

Η επανάσταση, που εκδηλώθηκε μόλις το Φεβρουάριο του 1841 και έμεινε γνωστή ως «ο καιρός του Χαιρέτη», είχε περιορισμένη έκταση και ήταν από την αρχή καταδικασμένη σε αποτυχία. Η ελληνική κυβέρνηση βρισκόταν σε παντελή αδυναμία να βοηθήσει τους επαναστάτες και στα τέλη του καλοκαιριού οι περισσότεροι εθελοντές είχαν επιστρέψει ήδη στην Ελλάδα, επιβιβαζόμενοι κυρίως σε βρετανικά και γαλλικά πλοία. Χαρακτηριστικό των νέων επαναστατικών ιδεών ήταν ότι η Κρητική Επιτροπή ζήτησε με αλληπάλληλα υπομνήματα από τις Μεγάλες Δυνάμεις την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα ή τουλάχιστον την παραχώρηση εσωτερικής αυτονομίας στο νησί, θεωρώντας ότι η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία θα ήταν σύμμαχος των προσπαθειών της. Είναι αξιοσημείωτο ότι κατά την επανάσταση αυτή προτάθηκε για πρώτη φορά από Κρήτες επαναστάτες η λύση της αυτονομίας του νησιού. Παρά την αποτυχία της, η νέα αυτή κρητική επανάσταση του 1841 έδωσε την ευκαιρία να προβληθούν αιτήματα, που μόνο πολύ αργότερα θα έβρισκαν τη λύση τους. Μικρός αριθμός Κρητών είχε καταφύγει στην ελεύθερη Ελλάδα το 1841, μετά την αποτυχία αυτού του κινήματος στην Κρήτη.

Η Κρητική επανάσταση όμως του 1866-1869 ήταν αυτή που προκάλεσε το μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Αυτή η επανάσταση, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το παράθεμα, ήταν η πλέον επίμονη και αιματηρή στην Κρήτη. Μάλιστα, στην πηγή, υπάρχει αυτούσια παράθεση μιας εμπιστευτικής αναφοράς του Γενικού Προξένου της Ελλάδας στα Χανιά Νικολάου Σακόπουλου προς τον Σπυρίδωνα Βαλαωρίτη, Υπουργό Εξωτερικών, που φανερώνει τόσο το κλίμα αυτοθυσίας των Κρητών προκειμένου να επιτευχθεί η Ένωση, όσο και την προετοιμασία εναλλακτικών λύσεων, που θα τους έφερνε πιο κοντά στο πολυπόθητο αποτέλεσμα. Αναφέρονται, μάλιστα, οι διαφορετικές οπτικές των "επισημότερων Κρητών και των εξασκούντων επιρροήν". Άλλοι

θεωρούν επιβεβλημένο τον ένοπλο αγώνα, άλλοι ζητούν να ανακηρυχθεί το νησί υποτελής ηγεμονία υπό χριστιανό διοικητή ή έστω να μην επιβληθούν οι νέοι φόροι. Υπάρχουν, βέβαια, και εκείνοι που επιζητούν την προστασία μιας εκ των Μ. Δυνάμεων και ιδίως της Αγγλίας.

Η επανάσταση, που τελικά εξερράγη τον Αύγουστο του 1866, πήρε αμέσως μεγάλες διαστάσεις. Η έκρηξη νέας επανάστασης στην Κρήτη δημιούργησε γενικό εθνικό ενθουσιασμό στην άλλη Ελλάδα. Ο Κρητικός αγώνας προκάλεσε αληθινή έκρηξη φιλελευθερισμού. Ιδρύθηκαν Εταιρείες και Σύλλογοι για την υποστήριξη του κρητικού αγώνα και κυρίως για την προστασία του δοκιμαζόμενου άμαχου πληθυσμού και την περίθαλψη των προσφύγων, που κατά χιλιάδες κατέφευγαν στον Πειραιά και στα νησιά του Αιγαίου, κυρίως στη Σύρο.

Οι πρώτες κρητικές οικογένειες έφθασαν τον Ιούλιο του 1866 στον Πειραιά και τη Σύρο μέσω Κυθήρων. Την ίδια εποχή συστάθηκε στην Αθήνα η *Κεντρική Επιτροπή υπέρ των Κρητών*, που μαζί με την αντίστοιχη της Σύρου ανέλαβαν την ενίσχυση του κρητικού αγώνα. Για τον ίδιο σκοπό, και ιδιαίτερα για την περίθαλψη των αμάχων προσφύγων, ιδρύθηκαν στο εξωτερικό διάφορες επιτροπές, όπως αυτή του Λονδίνου, η οποία, σε συνεργασία με την «*Αγγλοελληνική Επιτροπή*» στην Αθήνα, ανέλαβε την περίθαλψη 4.500 προσφύγων.

Στην Αθήνα ιδρύθηκε η «*Κεντρική υπέρ των Κρητών Επιτροπή*» και στη Σύρο η «*Ειδική επί των Αποστολών Επιτροπή*», για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα με αποστολές όπλων, χρημάτων και εφοδίων, αλλά και εθελοντών που έσπευδαν από παντού να ενισχύσουν τους Κρήτες.

Χαρακτηριστικά στην πηγή αναφέρεται ότι ήδη λίγο πριν την έναρξη της επανάστασης είχε συσταθεί ύστερα από προσπάθειες επιφανών Ελλήνων, όπως του Μ. Ρενιέρη, σπουδαίου νομομαθούς και αργότερα διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, και του Αλ. Κουμουνδούρου, στην Αθήνα, *Κεντρική Επιτροπή υπέρ των Κρητών* για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα με εράνους. Η Επιτροπή ήταν αρχικά 23μελής και κατόπιν 7μελής και συνεργάστηκε με άλλες ανάλογες επιτροπές που συστάθηκαν την εποχή εκείνη στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Ανάλογες επιτροπές συγκροτήθηκαν και σε άλλες πόλεις με πιο χαρακτηριστική αυτή της Σύρου (3 Αυγούστου 1866) που ανέλαβε το έργο της αποστολής εφοδίων στην Κρήτη. Μάλιστα, σύμφωνα με το παράθεμα, χάρη στον κυριότερο εκπρόσωπό της, τον Μπογιατζόγλου, η επιτροπή

αυτή σε συνεργασία με την ελληνική ατμοπλοΐα βοήθησε επανειλημμένα στο να διατηρηθεί και να τονωθεί ο επαναστατικός αγώνας στην Κρήτη.

Διάφορες επιτροπές (κομιτάτα) ιδρύθηκαν και στην Ευρώπη και στην Αμερική, με κυριότερες την Επιτροπή του Λονδίνου, η οποία συστάθηκε τον Νοέμβριο του 1866 υπό την προεδρία του αρχιεπισκόπου του Λονδίνου και, σε συνεργασία με την ανάλογη "Αγγλοελληνική Επιτροπή, που ιδρύθηκε στην Αθήνα με πρόεδρο τον παλαίμαχο στρατηγό R. Church, ανέλαβε την περίθαλψη χιλιάδων προσφύγων από την Κρήτη.

Για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα και την περίθαλψη των προσφύγων, η πηγή συμπληρώνει και τις φιλελληνικές επιτροπές της Γαλλίας και της Ελβετίας, καθώς και τις φιλελληνικές επιτροπές που ιδρύθηκαν στην Αμερική με την πρωτοβουλία του ένθερμου φιλέλληνα S. Howe, ο οποίος έφτασε και ο ίδιος στην Ελλάδα το 1867. Τέλος, αξιοσημείωτες είναι και οι χρηματικές συνεισφορές από τη Ρωσία, όπου διοργανώθηκαν θεατρικές παρατάσεις και άλλες εκδηλώσεις για την ενίσχυση του κρητικού αγώνα.

Ως τα μέσα του 1867, μικρός σχετικά αριθμός αμάχων κατόρθωσε να φύγει από την Κρήτη, όπου τα προβλήματα διαβίωσης ήταν μεγάλα. Μερικά ξένα πλοία που τους μετέφεραν διέκοψαν στη συνέχεια για μήνες τη μεταφορά γυναικόπαιδων, μετά από διαμαρτυρίες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το μεγάλο προσφυγικό κύμα ξέσπασε τον επόμενο χρόνο. Το Φεβρουάριο του 1868 είχαν φτάσει περίπου 10.000 πρόσφυγες στην Αθήνα. Μέσα στον ίδιο χρόνο πρόσφυγες κατέπλεαν καθημερινά σε μεγάλες ομάδες, κυρίως άμαχος πληθυσμός, σε κακή κατάσταση. Το κράτος, όπως βρέθηκε σε αδυναμία να στηρίξει σταθερά την Κρητική επανάσταση, έτσι απέτυχε και να αντιμετωπίσει το οξύ προσφυγικό πρόβλημα.